

RASPRAVE INSTITUTA ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE 36/1 (2010.)

UDK 811.163.42'282(497.5-3 Gorski kotar)

Pregledni članak

Rukopis primljen 19. VII. 2010.

Prihvaćen za tisak 13. XII. 2010.

Marija Malnar

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

mmalnar@ffzg.hr

DIJALEKTI U GORSKOM KOTARU

U Gorskom kotaru govori se svim našim narječjima, kajkavskim, štokavskim i čakavskim, ali rijetki su dijalektolozi koji ih istražuju. U radu se iznosi pregled osnovnih fonoloških i morfoloških karakteristika zabilježenih u dosadašnjim istraživanjima na tom području. Uz zabilježene potvrde promatranih osobina, radu je priložen fonološki zapis jednoga goranskoga idioma.

1. Uvod

Na području Gorskoga kotara zastupljena su sva naša narječja, kajkavsko, štokavsko i čakavsko, ali Gorski je kotar ipak većim dijelom kajkavski kraj. Tako je, prema Buriću (1983. god.) (Lisac 2006: 11) ovdje 69,2 % kajkavaca, 18,7 % štokavaca (ijekavci 12,8, ikavci 5,9 %), čakavaca 10,4 % te ostalih 1,7 %. Situacija se u ovih tridesetak godina zasigurno promijenila, ali kajkavština i dalje prevladava. J. Lisac na području Gorskoga kotara razlikuje četiri dijalekta: kajkavski goranski dijalekt, ikavsko-ekavski čakavski, štokavski zapadni bosanskohercegovački i istočnohercegovački. Takva raznovrsnost govora posljedica je povijesnih i gospodarskih prilika i zbivanja u Gorskom kotaru od 15. do 18. st. Najvažnije razdoblje za razvoj ovoga područja svakako je vladavina Frankopana i Zrinskog koji su Gorski kotar naseljavali čakavskim stanovništvom iz svojih vinodolskih i primorskih posjeda. U 17. i 18. st. ovo je područje naseljeno djelomično stanovništvom iz Slovenije i iz drugih zemalja Austro-Ugarske Monarhije, ali su se u Kupsku dolinu – sve do Delnica, počeli vraćati i potomci nekadašnjih izbjeglica pred Turcima, koji su za vrijeme naleta turske vojske prebjegli u susjednu Sloveniju. Došljaci su donosili svoju slovensku kajkavštinu te se miješali s malobrojn timeričkim i kajkavskim starosjedilač-

kim stanovništvom. Upravo zbog takvog jezičnog kontakta, ovdje su s vremenom nastali posve osobiti hrvatski kajkavski govori. U ovome se razdoblju, prilikom gradnje Karolinske ceste, dogodio i posljednji snažniji prodor čakavštine u Gorski kotar.

Čakavština se proteže od Brinja u Lici na sjever preko Kapele, nastavlja se prema Kupi do Karlovca. Čakavskih elemenata ima u Pokuplju na zapad sve do Severina na Kupi, južno od Modruša i Josipdola na zapad preko ogulinskoga Zagorja i samoga Ogulina do Vrbovskoga. To je ujedno i čakavsko-kajkavska granica u tom dijelu Gorskoga kotara. Čakavština se nastavlja do Liča prema sjeveroistoku, s glavnim žarištem u Slavici i Brestovoj Dragi (Barac-Grum, Finka 1981: 419). Važno je, ipak, napomenuti da čakavski govori na graničnim područjima Gorskoga kotara, kao i na gorskokotarskom području, gube neke svoje tipične čakavske crte poprimajući obilježja štokavskih ili kajkavskih govora. Ta se tendencija može objasniti time što je štokavsko narječje (osobito dijalekti s novoštokavskom akcentuacijom, kakva je i u štokavskim govorima Gorskoga kotara) osnovica književnomu jeziku, a kajkavskim se narječjem kroz povijest govorilo u glavnim gospodarskim, političkim, administrativnim i kulturnim središtima kao što su gradovi Delnice i Čabar.

Osim čakavštine, na području Gorskoga kotara razlikujemo ijekavski i ikavski tip štokavštine. Ijekavski se tip prostire na području Moravica i na drežničko-jasenačkom području, dok ikavski pokriva područje Liča, Mrkoplja¹, Sungera do Tuka. Ti govori snažno utječu na obližnje govore, osobito čakavske. Ta je pojava zamjetna u poštokavljenom govoru Sungera (Barac-Grum, Finka 1981: 423).

Gorskokotarsku je kajkavštinu, između ostalih, obrađivao i B. Finka (1974.) te ju je podijelio na osam dijalekatskih tipova: lukovdolski, skradski, ravnogorski, delnički, brodskokupski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski i prezidanski. V. Barac-Grum i B. Finka (1981.) spominju sedam dijalekatskih tipova, izostavivši skradski tip. Ipak, o granicama među tipovima ne navode se detaljniji podatci zbog, kako navodi B. Finka, nemogućnosti određivanja čvrstih granica uvjetovanih prijelaznim govorima u kojima supostoje tipične crte dva-ju ili više susjednih tipova.

Kajkavština se u Gorskom kotaru prostire na području od Severina na Kupi do Fužina i Lokava, sjeverno do slovenske granice te južno do Ravne Gore i Begova Razdolja. Može se podijeliti na istočni (manji) i zapadni (veći) dio.

¹ »U primarno štokavskom govoru Mrkoplja ima i čakavskih značajki najvišega ranga razlikovnosti te činjenica nižih razlikovnih razina koje su rezultat dugogodišnjega utjecaja čakavskoga narječja na gorskokotarske štokavske govore« (Finka 1977: 177).

Istočnom dijelu pripadaju mjesta Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila, Klanac, Damaľ, Plešivica Lukovdolska, Rim, Zdihovo, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadrč, Veliki Jadrč, Osojnik. U navedenim je mjestima prisutan noviji čakavski utjecaj, a upravo je to glavna razlika između njih i zapadnoga poddijalekta kojem pripada sav preostali teren, od Zaumola i Plemenitaša na zapad (Lisac 2006: 11).

2. Fonologija

Čakavski, kajkavski i štokavski gorskokotarski govori najviše se razlikuju na fonetskom i fonološkom planu. Najznačajnije su razlike u sustavu vokala i njihovih alofona. Naime, »na čitavom području Gorskoga kotara mogu se ostvariti različiti vokali, od kojih su neki tipični, ili tipičniji, samo za pojedine mikrosustave, pa se upravo na osnovi njihova ostvaraja ili odsutnosti, ili njihove različite fonološke vrijednosti, pokazuju različitosti – s jedne strane – i bliskosti – s druge strane gorskokotarskih govora u cjelini« (Barac-Grum 1993: 32).

Na području se Gorskoga kotara uz osnovne vokale u sustavu južnoslavenskih (i slavenskih) govora, dijalekata i jezika (a, e, i, o, u; a:, e:, i:, o:, u:), u različitim položajima mogu ostvariti i sljedeći vokali:

ǎ – zatvoreno *a*

ɛ̄ – otvoren glas *e*

ɛ̄ – zatvoreno *e*

ə – srednjojezični reducirani velarni vokal

ɔ̄ – zatvoren i napet glas *o*

ö – labijalizirano *o*

y – prednjo-srednji visoki glas, manje visok od *i*

ü – labijaliziran prednji *i* glas.

Osim monoftonga, u idiomima Gorskoga kotara javljaju se i diftonzi. Tako bilježimo sljedeće:

ua – diftong *a* tipa, s neslogotvornim elementom ispred osnovnoga vokala

eĭ – diftong *e* tipa, s neslogotvornim elementom iza osnovnoga vokala

ĭe – diftong *e* tipa, s neslogotvornim elementom ispred osnovnoga vokala

ou – diftong *o* tipa, s neslogotvornim elementom iza osnovnoga vokala

uo – diftong *o* tipa, s neslogotvornim elementom ispred osnovnoga vokala.

Diftonzi se realiziraju samo u dugom slogu.

Značajna je karakteristika gorskokotarskoga fonološkog sustava bogatstvo vokalnoga inventara u kojem je kvaliteta vokala uvjetovana kvantitetom.

Za razliku od vokalizma, odstupanja su unutar konsonantizma manja te se konsonantizam goranskih govora proučava relativno rjeđe od vokalizma. Konsonantski je inventar većine kajkavskih govora gotovo isti.

Konsonantski inventar gorskokotarskih idioma obuhvaća sljedeće foneme: b, c, č, ć, d, (ž)², (ž)³, f, g, h, j, k, l, l̥, m, n, n̥, p, r, s, š, t, v, z, ž. Osim navedenih, ostvaruju se i:

č̣ – glas između č i ć

ɸ – bilabijalni zvučni spirant

ś – bezvučni subdentalni spirant (čakavskoga tipa)⁴

ẓ̌ – zvučni subdentalni spirant (čakavskoga tipa).

Svi nabrojani fonemi ne pojavljuju se u svim govorima te je za razlikovanje pojedinih mikrosustava važna njihova prisutnost ili odsutnost. Tako su posebno zanimljive palatalne afrikate č, ć i č̣, palatalna likvida l̥, bezvučni i zvučni subdentalni spiranti ś i ẓ̌, te bilabijalni zvučni spirant ɸ (Barac-Grum 1993: 141). Navedeni se fonemi, naime, pojavljuju samo u nekim sustavima dok ih drugi ne poznaju. Za cijelo je područje karakteristična redovna ili samo sporadična pojava fonema ẓ̌ koji se najredovitije ostvaruje u istočnim kajkavskim govorima, a malo manje redovito u zapadnom kajkavskom govoru Čabra. Naime, što više idemo prema zapadu, pojava fonema ẓ̌ sve je rjeđa. Fonem l̥ pojavljuje se kao »jedan od najinteresantnijih konsonanata na cijelom gorskokotarskom području...« (Barac-Grum 1993: 170). Tako l̥ može ostati neizmijenjeno u čakavskim gorskokotarskim govorima, dok u zapadnim gorskokotarskim govorima dolazi do fonoloških promjena u smjeru l̥ > ɸ > v > f. Ti se procesi najjače očituju na apsolutnom kraju riječi i na kraju sloga. Svi su ostali konsonanti prisutni u svim goranskim idiomima.

Čakavski se govori Gorskoga kotara po svome smještaju dijele na istočne, srodne čakavskim govorima ličko-pokupske regije, i zapadne, slične primorskim čakavskim govorima. Zajedničke su im mnoge općečakavske crte, među kojima se posebno ističe zamjenica *ča* ili njezin trag u likovima *zač*, *nač*, *poč*. Istočni su čakavci bili podložni snažnom utjecaju nečakavskih govora te su nji-

² ẓ̌ je marginalan fonem, ne pripada minimalnom sistemu.

³ Isto.

⁴ Glasovi ś i ẓ̌ rijetko su zabilježeni (susrećemo ih kod starijih govornika, npr. u Prezidu).

hovi govori izmijenjeni mnogim vanjskim utjecajima, ali ipak čuvaju nenarušen i dugi i kratki čakavski vokalizam. Ovoj grupi pripadaju govori koji bi se mogli nazvati vrbovski i zagorsko-ogulinski govorni tip, za koji je karakterističan jači štokavski i kajkavski utjecaj. R. Strohal, koji je prikazao te govore, po osnovnim ih je značajkama svrstao u čakavski dijalekt, ali je primijetio i postojanje kajkavskih elemenata u govoru Vrbovskog. Ipak, vokalni mikrosustavi Vrbovskog i Senjskog (identični su i sustavi Jablana i Presike) čuvaju dugi i kratki čakavski vokalizam u kojem položaj vokala u riječi ne utječe na ostvaraj vokala (Barac-Grum 1993: 38). Tako je, neovisno o kajkavsko-štokavskim utjecajima, srodnost s čakavskim dijalektima očita i u približavanju vokalnoga sustava čakavskoj vokalnoj shemi s pet dugih i pet kratkih vokala.

Osnovne značajke ovih govora su (prema Barac-Grum, Finka 1981: 421):

- Postojanje upitno-odnosne zamjenice *ča*. Ona se čuva i u prilogima tipa *zač*. Ukinuta je fonetska razlika između *č* i *ć*, na cijelom se području govori srednji glas *č̣*. U zagorsko-ogulinskom tipu ta zamjenica izostaje te se zamjenjuje sa *što* i *kaj*, ali se njezin trag ipak čuva u oblicima *zač*, *nač* i sl.
- Po refleksu jata, riječ je o ekavsko-ikavskom govornom tipu. Glas *e* od jata frekventniji je nego glas *i* (javlja se i u netipičnim pozicijama za čakavske ekavsko-ikavske govore: *mléko* umjesto *mliko*). U zagorsko-ogulinskom tipu mogući su i primjeri s (i)jekavskom realizacijom.
- Fonem *m* se u finalnoj poziciji (u gramatičkim morfemima i nepromjenljivoj vrsti riječi) u vrbovskom tipu zamjenjuje fonemom *n* (adrijatizam) (*s tèn čòvikun*), dok se u zagorsko-ogulinskim govorima ta pojava ne ostvaruje dosljedno (uglavnom se čuva finalno *m*).
- Dosljedno se čuva suglasnička skupina *jd* (*dòjt*, *pròjden*).
- Primarna skupina **tj̣* daje *č* (osim u čakavskom govoru Mrzle Vodice), a **ḍj̣* uglavnom *j*.
- Fonem se *h* u vrbovskom tipu čuva (*krùh*, *mùha*).
- Fonem *l* u čakavskim gorskokotarskim govorima ostaje neizmijenjen (neovisno o vokalnom ili konsonantskom okruženju).
- U skupini *pt* na cijelom čakavskom području Gorskoga kotara dolazi do ispadanja inicijalnoga *p* (*šenica* – Mrzla Vodica).
- Skupina *hv* reflektirala se u *f*.
- U akcentuaciji vrbovskoga tipa došlo je do pomicanja akcenta s krajnjih slogova (dezoksitoneza), neutralizirane su intonacijske oprjeke te uslijed pomicanja naglasaka prema početku riječi nastaju nove akcenatske oprjeke.

- Akcentuacija u zagorsko-ogulinskom tipu pod većim je utjecajem novoštokavštine, što je posebno izraženo u mogućnosti ostvarivanja zanaglasnih dužina.

Zapadni su čakavci u nekim područjima svoj čakavski govor sačuvali od većih vanjskih utjecaja. Ti se govori odlikuju svim bitnim osobinama primorske čakavštine. Najtipičnija je čakavština u mjestima Slavica, Pod Sleme, Brestova Draga, a prisutna je i u Starom Lazu i produžuje se do Kose. Potvrde današnjih govornika pokazuju da se čakavština na području Gorskoga kotara najbolje sačuvala u Mrzloj Vodici. Neke su čakavske značajke prisutne i u mjestima izrazito kajkavskih govora, u Vratima, Belom Selu, Fužinama i Lokvama (Barac-Grum, Finka 1981: 422).

- Ti govori imaju upitno-odnosnu zamjenicu *ča* i dobro se čuvaju sveze zamjenice *ča* i prijedloga (*zač, poč*).
- Riječ je o ikavsko-ekavskim govorima, pretežu ikavizmi.
- Čuva se fonem *h*.
- Finalno se *m* zamjenjuje s *n* (u gramatičkim morfemima i nepromjenljivoj vrsti riječi).
- Skupina **d_i > j* (*prèja, slàji*).
- Finalno se *l* dobro čuva (*dòbil, rèkal*).
- U infinitivu se gubi krajnje *i*.
- Zastupljen je klasični čakavski akcenatski sustav od tri akcenta (˘, ˘˘, ˘˘˘). Akcent je redovito na starom mjestu, uključujući i posljednji otvoreni slog (*dobrò, od strīcà*).

	ISTOČNI ČAKAVSKI	ZAPADNI ČAKAVSKI
upitna zamjenica	<i>ča</i>	<i>ča</i>
oprjeka <i>č / ć</i>	-	+
refleks jata	ekavsko-ikavski	ikavsko-ekavski
<i>m > n</i>	+	+
<i>h</i>	+	+
finalno <i>l</i>	+	+

Na području Gorskoga kotara nalaze se i prijelazni govori *čakavsko – štokavski*, *čakavsko – štokavsko – kajkavski*, te oni koji su više ili manje poštokavljani ili pokajkavljeni.

Vokalski sustav **štokavskih govora** ijekavskog drežničko-jasenačkog i moravičkog tipa (prema Barac-Grum, Finka 1981.):

- U kratkim je slogovima refleks jata *je* uz jotiranje prethodnih suglasnika (*nèžela, pòtje, živjeli*). Zabilježeno je i nekoliko ikavizama (*šikira, polúdit*) i ekavizama (*čòek, nésam*).
- Čuva se oprjeka među afrikatama *č* i *ć*.
- U konsonantizmu je, iako nije sustavno zastupljen (*závod, làće*), sačuvan fonem *h*, a zamjenama je sklon fonem *f* (*fèlār > vèlār*).
- Finalno *m* se čuva.
- Ne provodi se palatalizacija velara u deklinaciji imenica (*u rúki*)⁵.
- Akcentuacija je novoštokavska.
- U ikavskom mrkopaljsko-ličkom govornom tipu:
- Ikavski je refleks jata uz tek poneki ekavizam⁶ (*crévo, lèvo, sèno*).
- Finalno *m* zamijenjeno je s *n* (u gramatičkim morfemima i nepromjenjivoj vrsti riječi).
- Prisutan je fonem *h* te infiks *-ni-* (*mètnit*).
- Finalno se *l* u štokavskome ikavskome dijalektu zamjenjuje samoglasnikom *a* (s naknadnim eliminacijama samoglasničkih sljedova (*lèžā, mōga, imā*). U mrkopaljskome govoru, osim navedene mogućnosti, *l* je uglavnom sustavno neizmijenjeno na dočetu riječi u imenica, pridjeva i priloga (*ānžel, bēl, kābal, vōl*).
- U infinitivu se, kao i kod drežničko-jasenačkog tipa, gubi krajnje *i*.
- Uočava se razlikovanje fonema *č* i *ć*.
- Akcentuacija je uglavnom novoštokavska (dosljednije i sustavnije ostvaruje se u ijekavskim govorima), ali supstoje i neke starije akcenatske osobine⁷ (*po vōdu* pored *pō vodu*). Zana glasna se dužina često pokraćuje, a akcentom se razlikuje određeni i neodređeni oblik pridjeva.

⁵ Neprovođenje palatalizacije velara uočava se i kod ikavskog govornog tipa.

⁶ Prisutnost ekavizama u sustavu može se tumačiti utjecajem obližnjih ekavsko-ikavskih govora. »Ekavski refleksi govore u prilog postojanju i paralelnoga čakavskoga ikavsko-ekavskoga sustava s reduciranim brojem ekavizama očekivanih po pravilu Jakubinskoga i Meyera« (Lukežić 2008: 309).

⁷ »Akcentuacija je u mrkopaljskome govoru štokavska po inventaru, a po distribuciji su uočljiva dva sustava: prevladavajući štokavski s novom distribucijom i paralelni reliktni čakavski sa starijom distribucijom. Fonetska su obilježja naglasnih jedinica i nenaglašenih duljina bliža sjevernočakavskoj nego štokavskoj fiziologiji« (Lukežić 2008: 300).

	<i>DREŽNIČKO-JASENAČKI</i>	<i>MRKOPALJSKO-LIČKI</i>
	<i>TIP</i>	<i>TIP</i>
oprjeka <i>č / ć</i>	+	+
refleks jata	ije / je	ikavski
<i>m > n</i>	-	+
<i>h</i>	+ / -	+
finalno <i>l</i>	-	+ / -

Goranska ili gorskokotarska kajkavština nastala je kao rezultat raznovrsnih dijalekatskih prožimanja pri čemu važnu ulogu imaju dijalekti slovenskoga jezika (Barac-Grum, Finka 1981: 424). Jači se dodiri sa slovenskim idiomima počinju osjećati u 16. st.⁸. Kraj se počeo razvijati kada je Petar Zrinski na ovome području pronašao nalazišta željezne rude. Tako počinju doseljavanja stanovništva, a rudnici i talionice željeza u Čabru uvelike utječu na sastav stanovništva. Ipak, kako su najmnogobrojniji slovenski došljaci dolazili isključivo kao rudari i zanatlije, malo je vjerojatno da su zaposjeli sav današnji kajkavski dio Gorskoga kotara te štokavcima i čakavcima u potpunosti nametnuli svoj govor. Vjerojatno je da su se kajkavski govori u Gorskome kotaru oblikovali u suživotu sa slovenskom kajkavštinom, iako se oni ne mogu poistovjetiti ni s jednim oblikom slovenske kajkavštine (Barac-Grum, Finka 1981: 426). Primjetno je samo da se neki govori više, a drugi manje razlikuju od slovenskih kajkavskih govora. Tako najviše slovenskih elemenata nalazimo u Ravnoj Gori, čiji govor Rudolf Strohal i Nikola Majnarić smatraju dijalektom slovenskoga jezika te ga nazivaju *rovstarskim*. Područje Gerova i Čabra poznato je, pak, po posebnom obliku kajkavštine, najzaštićenijem od čakavsko-štokavskih jezičnih elemenata.

Predstavnikom zapadnogorskokotarskoga vokalizma može se smatrati delnički vokalizam.

Od glavnih fonoloških karakteristika gorskokotarske kajkavštine svakako treba spomenuti (prema Barac-Grum, Finka 1981. i Lisac 2006.):

- Upitno-odnosnu zamjenicu s osnovom koja je u liku *kaj*, a oblici variraju od *kaj* do *kej*.
- U gotovo svim govorima lična zamjenica za 1. lice jednine ima polazni oblik *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *jest*.

⁸ Prije tog vremena podatci su o gorskokotarskim krajevima i govorima vrlo oskudni.

- Vokalizam je najčešće vrlo razvijen, a većina govora ima zajedničku osnovicu vokalnog sustava. U sustavu tako postoje otvoreni i zatvoreni vokali koji se mogu diftongirati ili reducirati, a vokalni se inventar razlikuje pod dugim i kratkim akcentom te izvan akcenta⁹.
- Nenaglašeni vokalizam (i, e, ė, a, o, u, ə) karakteriziraju česte redukcije vokala.
- Osim navedenih vokala, u vokalnom se sustavu javlja i vokal ə, ali se on često supstituira vokalima e, ė, a ili o.
- Dugo se e od jata može realizirati kao zatvoreno ili otvoreno e ili se može diftongirati. U zapadnom se poddijalektu, za razliku od istočnog, uglavnom čuva fonološka individualnost jata.
- Osobitost je ove kajkavštine i jače ili slabije akanje, tj. zamjena vokala o vokalom a: *gr'ap* 'grob', *sn'ap* 'snop'.
- Pojavljuje se i fonem ü, ali se češće zamjenjuje glasom i (*vura* > *vüra* > *vyra* > *vira*).
- U pojavi vokala u na početku riječi postoji ograničenje te se ispred njega javlja protetsko v (*v'usta* – Čabar)¹⁰.
- Svi govori imaju h u sustavu¹¹, a njegov fonetski ostvaraj x tipičan je upravo za zapadne gorskokotarske kajkavske govore.
- Ispalo je d u *jena* (jedna).
- Krajnje m se u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamjenjuje s n (osim u Ravnoj Gori te Lukovdolu i okolici).
- U lukovdolskom makrosustavu javlja se protetsko h u inicijalnom položaju ispred r.
- Na cjelokupnom području dolazi do neutralizacije afrikata.
- Česta je depalatalizacija l i n (*č'elust*, *škr'ina* – Delnice), ali je kod tih glasova proširena i metateza palatalnog elementa (*k'uajn*, *p'ajn* – Tršće).
- U zapadnim gorskokotarskim govorima l može imati velarniji izgovor, ispred i u intervokalnoj poziciji može se palatalizirati, a ispred u se ne ostvaruje, već umjesto njega dolazi l̥ (*sl'üzila* – Severin na Kupi). Skupina *laj* daje l̥: *z'eļe*, *vęs'eļe* (Delnice), ali ponegdje je u rezultatu l: *z'īle* (Tršće, Prezid).

⁹ Razlike između dugog i kratkog vokalizma u čakavskim gorskokotarskim idiomima nema te postoji jednak broj vokala u dugom i kratkom vokalizmu.

¹⁰ Ta pojava nije zabilježena u ravnogorskom Starom Varošu.

¹¹ H se na ovome području, kako navodi Lisac, čuva bolje nego u slovenskom jeziku ili u ostalom području kajkavštine.

- Finalno se *l* vokalizira u *u*, a moguće su i promjene prema *v* i *f*.
- Opća je pojava potpuno obezvučenje krajnjih zvučnih opstruenata, kao i fonema *v*, na kraju riječi i na kraju sloga pred bezvučnim glasom (ta pojava dijeli sve kajkavce od čakavaca kod kojih ne dolazi do obezvučenja).
- *F* se izgovara u onomatopejama ili posuđenicama (*f'ɣlat* – Delnice, *f'ant* – Tršće) te kao rezultat obezvučenja fonema *v* (*fkr'ast* – Delnice, Tršće).
- Stara skupina *hv* na čitavome se kajkavskom gorskokotarskom području reflektira kao *f* (*f'ala* – Lukovdol, *f'āla* – Gerovo).
- Skupina *rj* dobro je sačuvana na području kajkavskih gorskokotarskih govora (*morje*), a kao i u čakavskim govorima, i u kajkavskima se redovito čuva skupina *čr*.
- U skupini *pt* u većini kajkavskih govora ispada inicijalno *p* (*t'ica* – Lukovdol, *t'ič'* – Ravna Gora, *t'yč'* – Čabar).
- “Čakavizam” je djelomično zastupljen samo na prezidanskome području, ali i na ovome području govornici sve češće preuzimaju ostvaraje sa *ž*, *š*, *č* (*šouža* ‘suza’, *kuža* ‘koža’).
- Refleks *v* < *u* ispred *m* i *b* dao je *h* (ili *x*) (*hmr'ōf* – Skrad, *xm'it* – Delnice), ali taj proces ne obuhvaća sve zapadne kajkavske govore (*vm'yt* – Čabar, *vm'yt* – Gerovo).
- Akcent je pomaknut iz posljednjega sloga u unutrašnjost riječi, a pomicanje se (rjeđe) ostvaruje i iz središnjih slogova. Kvalitativne su razlike izgubljene dok se kvantitativne još čuvaju¹² iako neki zapadni govori (Tršće, Prezid) pokazuju tendenciju prelaska u jednoakcenatski sustav u kojem je relevantno samo mjesto akcenta. Nema nenaglašenih dužina¹³ i pretpostavlja se da su se one na ovome području izgubile rano u kontaktu kajkavskih govora sa slovenskim govorima.

Osnovna je prozodijska razlika između zapadnog i istočnog poddijalekta u tome što je zapadni čvrsto povezan sa slovenskom akcentuacijom (primjeri s progresivnom metataksom cirkumfleksa), dok je istočni bliži osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji.

¹² Gubitak intonacije karakterističan je za područja s miješanim stanovništvom te za neke periferijske kajkavske govore; javlja se u situacijama dodira kajkavskog ili čakavskog dijalekta sa slovenskim jezičnim elementom.

¹³ Nestajanje ili potpuni nestanak nenaglašenih dužina zajednička je karakteristika čitavoga gorskokotarskoga područja (čakavskoga i kajkavskoga) (Barac-Grum 1993: 133).

	<i>ISTOČNI TIP</i>	<i>ZAPADNI TIP</i>
oprjeka <i>č / ć</i>	-	-
refleks jata	<i>e / i</i>	<i>ei / ė / i</i>
<i>m > n</i>	-	+
<i>h</i>	+	+ (<i>x</i>)
finalno <i>l</i>	+	-

Uspoređujući goransku kajkavštinu s ostalim kajkavskim govorima u Hrvatskoj, zaključujemo da ovaj dijalekt ipak treba promatrati kao odvojen sustav te da je sličniji nekim najjužnijim slovenskim govorima. U ovome, naime, sustavu u osnovi izostaje jednačenje refleksa *šva* i *jata*, kao i jednačenje refleksa *o* i *l* (Lisac 2006: 61).

3. Morfologija

Neke se morfološke karakteristike čuvaju na cijelom području Gorskoga kotara, dok su neke odlika zasebnih mikrosustava. **Čakavski** su govori zadržali svoje osnovne čakavske morfološke karakteristike, a ovdje kao primjer navodim neke od osobitosti **vrbovskog i zagorsko-ogulinskog govornog tipa** (Barac-Grum, Finka 1981.):

- U čakavskim govorima oblici za dativ, lokativ i instrumental množine izjednačeni su u svim rodovima i imaju oblik za dativ množine (*däj präsćin, völin, krävän, könjin, s völin*).
- Treće lice množine prezenta ima dvojake nastavke: ili je nastavak *-u*, ispred kojega su glasovi *č, ž, š* i u tom licu (*òne strižu, pèču krùh*), ili je nastavak *-du* (*strižedu, pèčedu, lètidu*).
- Futur se tvori prezentom pomoćnoga glagola *htjeti* i infinitivom koji je bez krajnjega *i* (*ču je ìmit*).

Štokavski govori Gorskoga kotara u morfologiji ne pokazuju bitnija odstupanja od norme u standardnome jeziku. U deklinaciji se posebnosti pretežno odnose na množinske oblike.

- U ijekavskim govorima dolazi do izjednačavanja oblika za dativ, lokativ i instrumental množine (D *k óvca, L u knjǎga, I sa jǎbuka*).
- U načelu je prevladala duga množina jednosložnih imenica muškog roda (*stǎnovi*), ali se zadržalo i starih kratkih likova (*völi*).

- Štokavski govori redovito ostvaruju tzv. dugu množinu.
- Mrkopaljsko-lički govorni tip čuva starije oblike (*pět sèstar*, *o kràvan*), ali ima i inovacija (*pět zvizdā*).
- Čuva se razlika između određenog i neodređenog oblika pridjeva u muškom rodu.

Kajkavski govori gorskokotarskoga područja međusobno pokazuju velike razlike. Po morfološkim se osobinama razlikuju istočni i zapadni gorskokotarski kajkavski govori. Tako zapadni, za razliku od istočnih govora, pokazuju nešto više raznolikosti.

- Na čitavom kajkavskom području imenice imaju vokativ množine jednak nominativnom.
- U množinskim padežima nominalne deklinacije čuva se razlikovnost oblika (ne dolazi do sinkretizma množinskih padeža).
- Uz brojeve *dva*, *tri* i *četiri* česti su dualni oblici, ali se javljaju i množinski.¹⁴
- Za istočne kajkavske govore Gorskoga kotara karakteristično je da se na granici morfema, kada se ispred nastavka nalazi palatal, može, ali i ne mora, ostvariti zamjena *o > e*: *s konom* / *s konem*.

Pridjevski se sustav u gorskokotarskim idiomima posebno razlikuje kategorijom određenosti. Tako u istočnim kajkavskim govorima prevladavaju oblici određenih pridjeva, a u zapadnim neodređenih. U istočnim govorima neodređeni oblik pridjeva javlja se kao dio imenskoga predikata. Na čitavom se području razlikuju tvrda i meka promjena pridjeva srednjega roda u nominativu jednine: *dōbro* / *tūje* (Lokve). Deklinacijske pridjevske promjene na čitavom su području raznolike, ali su neki oblici ipak podudarni (Barac-Grum 1993: 186).

- Tako su deklinacijski nastavci pridjeva muškoga i srednjega roda najčešće jednaki.
- U istočnim je kajkavskim govorima nastavak u genitivu jednine pridjeva muškoga i srednjega roda *-ega*, dok u zapadnim prevladavaju nastavci *-iga* / *-yga* (Brod na Kupi, Delnice, Čabar, Prezid, Gerovo), *-iga* (Lokve), *-oga* (Ravna Gora) ili *-ega* (Skrad).
- Genitiv jednine pridjeva ženskoga roda na čitavom kajkavskom području ima nastavke *-e* ili *-ė*.

¹⁴ Dualni oblik najčešći je uz broj *dva*.

- Dativ jednine pridjeva muškoga i srednjega roda u većini zapadnih sustava ima nastavke *-ymu*, *-imy*, *-ymy*, a mogući su i nastavci *-emu* (Gerovo) i *-imu* (Lokve).
- Pridjevi ženskoga roda u dativu jednine imaju nastavak *-i* ili *-y* (Delnice, Ravna Gora, Brod na Kupi, Čabar, Prezid, Skrad), *-e* (istočni kajkavski sustavi) i *-ę* (Gerovo).
- Akuzativ jednine pridjeva ženskoga roda u svim sustavima ima nastavke *-o* ili *-u*.
- Lokativ jednine pridjeva muškoga i srednjega roda u zapadnim kajkavskim govorima ima nastavak *-yn* ili *-in*, a u istočnim *-em*, u ravnogorskom Starom Varošu *-mu*, a u Lokvama *-ome*.
- U pridjeva ženskoga roda nastavci za lokativ jednine mogu biti *-e* (istočni kajkavski govori) ili *-i* (*-y*) (zapadni kajkavski govori).
- Instrumental jednine pridjeva srednjega i muškoga roda ima nastavke *-em* u istočnim govorima te *-in* ili *-yn* u zapadnima. Za ženski rod nastavci su *-o* u istočnim i *-a* ili *-u* u zapadnima.
- Pridjevski su nastavci u istočnim sustavima za nominativ množine muškoga roda *-i*, za srednji rod *-a* te za ženski rod *-e*. U zapadnim su govorima nastavci za muški rod *-i* / *-y*, za srednji rod *-a* i za ženski *-ę*.
- Genitiv množine pridjeva svih triju rodova na čitavom području ima nastavke *-ih* ili *-ix*.
- Dativni nastavci mogu biti *-em*, *-im* ili *-in* (*-yn*), a akuzativni *-e* (Lukovdol) ili *-ę* (Delnice, Čabar).
- Lokativ množine svih rodova u istočnom makrosustavu ima nastavak *-em*, a u zapadnom *-ih* (*-ix*), (*-yh*).
- Instrumental množine u istočnim govorima ima nastavak *-emi* za sva tri roda, a u zapadnima *-imy* (*-ymi*, *-ymy*).

Komparativ se tvori ili nastavcima ili sintagmom *bol* (ili *boil*) + pozitiv. Čakavski govori komparativ tvore samo pomoću nastavaka (*mêd je slâji*, *ôn je lipji* (*lipši*) – Mrzla Vodica). Nastavci za tvorbu komparativa u istočnim su kajkavskim govorima *-ji* i *-eji*, a u zapadnima *-jy*, *-yjy* (*-ijy*). Tipični kajkavski komparativni nastavak *-ši* na čitavome je području jako rijedak i najčešće se sreće kao mogući komparativni oblik pridjeva *lep*.

Razlike između istočnih i zapadnih kajkavskih idioma prisutne su i u zamjeničkoj deklinaciji. Osobna zamjenica *ja* u istočnim govorima čuva taj oblik dok se u zapadnima njezina realizacija kreće od *ja*, *jaz* (*jas*) do *jest* (*jest*) (Barac-Grum 1993: 188). Deklinabilni oblici te zamjenice glase:

	<i>ISTOČNI GOVORI</i>	<i>ZAPADNI GOVORI</i>
<i>N</i>	<i>ja, jaz (jas), jest (jest)</i>	<i>ja</i>
<i>G</i>	<i>měne (me)</i>	<i>m'ěne (me)</i>
<i>D</i>	<i>měne (mi)</i>	<i>m'ěny</i>
<i>A</i>	<i>měne (me)</i>	<i>m'ěne (me)</i>
<i>L</i>	<i>manom</i>	<i>m'ěny</i>
<i>I</i>	<i>manom</i>	<i>m'ano, m'əno, m'ānu</i>

Drugo lice osobne zamjenice na čitavome području glasi *tí* i deklinira se analogno prvome licu.

Treće lice osobnih zamjenica u istočnim kajkavaca glasi *ōn, ðna, ðno*, a u zapadnima postoje oblici poput *ōn, ōna, ōno* (Lokve), *'an, 'ana, 'anu* (Ravna Gora), *'on, 'ona, 'ono* (Brod na Kupi), *ṽ'an, ṽ'ana, ṽ'anu* (Čabar).

Padežni oblici:

	<i>ISTOČNI GOVORI</i>	<i>ZAPADNI GOVORI</i>
<i>N</i>	<i>ōn / ðna / ðno</i>	<i>ōn / ōna / ōno</i>
<i>G</i>	<i>ńěga (ga) / ńè / ńěga (ga)</i>	<i>n'ega (n'ęga, ga) / n'e</i>
<i>D</i>	<i>ńěmu (mu) / ńô / ńěmu (mu)</i>	<i>n'emu (mu) / ńê, ńy¹⁵ / n'emu (mu)</i>
<i>A</i>	<i>ńěga (ga), ńô / ńěga (ga)</i>	<i>n'ega (n'ęga, ga) / n'ō, n'o, n'u.</i>
<i>L</i>	<i>ńěmu (mu) / ńô / ńěmu (mu)</i>	<i>n'emu (mu) / ńê, ńy / n'emu (mu)</i>
<i>I</i>	<i>ńim / ńô / ńim</i>	<i>n'in / n'ō, n'o ili n'u / n'in</i>

Oblici zamjenica *mi* glase:

	<i>ISTOČNI GOVORI</i>	<i>ZAPADNI GOVORI</i>
<i>N</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>
<i>G</i>	<i>nâs</i>	<i>n'as</i>
<i>D</i>	<i>nâm</i>	<i>n'an</i>
<i>A</i>	<i>nâs</i>	<i>n'as</i>
<i>L</i>	<i>nâm</i>	<i>n'an</i>
<i>I</i>	<i>nâmi</i>	<i>n'amy</i>

¹⁵ Dativ može imati i enklitički oblik (*jo, ju, jy*).

Takve nastavke ima i zamjenica *vi*. Osobne zamjenice *oni, ona, ono* glase:

	<i>ISTOČNI GOVORI</i>	<i>ZAPADNI GOVORI</i>
<i>N</i>	<i>oni, ona, ono</i>	<i>oni, ona, ono</i>
<i>G</i>	<i>nîh (ih)</i>	<i>n'ix, nyx</i>
<i>D</i>	<i>nîm (im)</i>	<i>n'tn</i>
<i>A</i>	<i>nîh, ih</i>	<i>n'ix, nyx</i>
<i>L</i>	<i>nîh, ih</i>	<i>n'ix, nyx</i>
<i>I</i>	<i>nîmi</i>	<i>n'tmi, n'tmy, n'imy, nymy</i>

Povratna zamjenica *sêbe* (*sêbê, sêbê*) deklinira se, ovisno o sustavu, kao *mene*, a enklitički oblici su *sê, sy, si*. Posvojne zamjenice u istočnim govorima su *môj, mōje, mōja, tvôj, tvōje, tvōja, nêgof, nêgovo, nêgova, néji, néje, néja, nâš, nâše, nâša, vâš, vâe, vâša, nîhof, nîhovo, nîhova*. U zapadnim kajkavskim govorima one najčešće glase *m'ôj, m'ajê, m'aja, tv'ôj, tv'ajê, tv'aja, n'êgof / n'êguf, nêg'ôvo / neg'avu, nêg'ôva / neg'ûva*. Pokazne zamjenice u istočnoj kajkavštini glase *ôf* (ovaj), *tâ* (taj), *ôn* (onaj), a oblici zabilježeni u zapadnim govorima su *t'â, 'un, 'una ili t'ysty, t'ysta, t'ystu*. Dekliniraju se po pridjevskoj sklonidbi. Upitna zamjenica *kaj* u istočnim sustavima glasi *ke(j)*, dok je u zapadnima njezin oblik *kaj*. Zamjenica *tko* ima oblik *ki* u istočnoj kajkavštini, a oblici zabilježeni u zapadnoj su *d'û* (Brod na Kupi), *kad'u* (Stari Varoš), *d'u* (najzapadniji govori). Neodređene zamjenice *nitko* i *ništa* u istočnim gorskokotarskim govorima glase *nîšće* ili *nîš*, a u zapadnima pronalazimo oblike od *n'îščê, n'îč* do *neb'êden*.

Zajedničke karakteristike gorskokotarskih govora uočavaju se i u glagolskim kategorijama. Tako su infinitivni oblici na cijelom čakavskom i kajkavskom području Gorskoga kotara poprimili morfološki oblik supina, ali se on kao semantičko-morfološka kategorija izgubio: *kr'ičat* (Ravna Gora), *posl'ūšat* (Fužine), *d'irat* (Čabar), *sp'āt* (Tršće).

Ovisno o vrsti glagola, najčešći prezentski nastavci u istočnim kajkavskim gorskokotarskim govorima su:

I. Jednina	Množina	II. Jednina	Množina
1. -am	1. -amo	1. -im	1. -imo
2. -aš	2. -ašte	2. -iš	2. -ište
3. -a	3. -ajo/-ado	3. -i	3. -ijo/-ido

III. Jednina	Množina	IV. Jednina	Množina
1. -em	1. -emo	1. -jem	1. -jemo
2. -eš	2. -ešte	2. -ješ	2. -ješte
3. -e	3. -ejo/-edo	3. -je	3. -jejo/-jedo.

Takve nastavke nalazimo u Lukovdolu i Skradu, dok neki govori (starovaroški ravnogorski idiom) pokazuju odstupanja. Tako u starovaroškom ravnogorskom govoru završno *o* u prvom i trećem licu množine daje *a* (Barac-Grum 1993: 194). Važno je istaći da treće lice množine u ovome sustavu ima samo jedan nastavak: *dabija*... Za lokvarsko-fužinarski sustav karakteristično je da se treće lice množine najčešće ostvaruje završnim *-ju* ili *-jo*, dok se nastavci *-du*/*-do* javljaju samo iznimno.

U zapadnim gorskokotarskim kajkavskim govorima najčešće su potvrđeni sljedeći nastavci:

I. Jednina	Množina	II. Jednina	Množina
1. -an	1. -amu	1. -i:n/-yn	1.-i:mu/-ymu
2. -aš	2. -ašę	2. -i:š/-yš	2. -i:šę/-yšę
3. -a	3. -aiu	3. -i/-y	3. -i:iu/-yiu
III. Jednina	Množina	IV. Jednina	Množina
1. -en	1. -emu	1. -ę:n	1. -ę:mu
2. -eš	2. -ešę	2. -ę:š	2. -ę:šę
3. -e	3. -eiu	3. -ę:	3. -ę:iu
V. Jednina	Množina	VI. Jednina	Množina
1. -ęn	1. -ęmu	1. -in /-yn	1. -imu/-ymu
2. -ęš	2. -ęšę	2. -iš/-yš	2. -išę/-yšę
3. -ę	3. -ęiu	3. -i/-y	3. -iiu/-yiu
VII. Jednina	Množina		
1. -jen/-jyn	1. -jemu/-jymu		
2. -ješ/-jyš	2. -ješę/-jyšę		
3. -je	3. -jeiu/-jyiu.		

I unutar ovih govora postoje odstupanja. Tako se u delničkome, čabarskome, prezidanskome idiomu prvo lice množine ostvaruje nastavcima *-amo*, *-imo*, *-ymo*. U trećem licu množine najčešći su nastavci *-yjo*, *-ejo*, *-ajo*, a oblici su s *-edo* ili *-ydo* vrlo rijetki.

Prezent glagola *htjeti* i *biti* u većini se govora razlikuje od prezentskih oblika u drugim govorima. Navodim konjugaciju zabilježenu u pojedinim punktovima: *čò, čěš, čě, čěmo, čěte, čějo/čědo, sàm, sì, jê, smò, stè, sò* (Lukovdol, Ravna Gora), *č'u, č'ěš, č'ę, čm'u, čt'ę, č'ędo* (Brod na Kupi), *č'o, č'eš, č'ę, čm'o, čt'ę, čj'o, s'en, s'e, j'ę, sm'o, st'ę, s'o* (Tršće).

Drugo lice imperativa jednine i množine na cijelom se kajkavskom području tvori nastavcima *i, j, y, te, tę*: *dřži, pìj, kùpuj, zěmte, jějte* (Lukovdol), *d'rš, d'ej, pap'i (popij), str'istę* (Ravna Gora), *v'idy, t'ęcy, j'yštę, v'idytę* (Delnice), *gl'idej, d'āj, j'ěj, j'ějte, sp'tę* (Tršće), *š'uty, d'rzy, d'āj, š'utyte* (Gerovo). Tvorba imperativa moguća je i pomoću imperativnog oblika glagola *ići* i infinitiva: *p'ěj gl'ędat* (Ravna Gora), *òdi sęjat* (Lukovdol), *p'oj gl'ędat* (Prezid). Prvo lice množine imperativa u svim se govorima tvori pomoću imperativa glagola *ići* i infinitiva, dok se treće lice jednine i množine tvori sintagmom *naj* i prezentom glagola: *n'aj gl'idajo* (Tršće), *n'āj sk'oči* (Lokve). Zabrane se tvore sintagmama *němoj, němojte, nękaj, nękajte, nękar, nękarte* i infinitivom: *n'ekajte sk'očit* (Lokve), *n'emojte s'ič* (Fužine), *nak'arte sp'at* (Tršće).

Glagolski pridjev radni u ovim se govorima različito tvori, npr.:

divánil, divánilo (Lukovdol), *posl'ušo, k'opau, š'ò* (Fužine), *m'učau, m'učala, f'učkale* (Brod na Kupi), *svyd'očiu, premen'yua, f'učkaly* (Delnice), *v'idu, gl'idou, sp'āua, b'ua* (Čabar), *kl'ęu, br'aua, br'āle* (Prezid). Glagolski pridjev trpni zabilježen je u svim gorskokotarskim govorima: *p'uščen, skríta* (Lukovdol), *p'uštęn, st'oučęna* (Tršće), *k'uhan* (Skrad).

Futur se na kajkavskome području Gorskoga kotara najčešće tvori svršenim prezentom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim. Rijetko su zabilježeni i primjeri tvorbe futura prezentom glagola *htjeti* i infinitivom.

Tvorba najčešćeg prošlog vremena na čitavom području Gorskoga kotara, perfekta, jednaka je tvorbi u hrvatskome jeziku općenito. Tvori se, dakle, pomoću nenaglašenog oblika prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog: *n'ismo m'eli p'uno d'řf* (Skrad), *j'ūžnala sen* (Fužine), *d'obiu je p'ismu* (Čabar).

Kondicional I. na čitavome se području redovito koristi (*J'az bi van t'u prin'ęsu, 'al n'ęman c'ajta* – Prezid). Kondicional II. razmjerno je rijedak, ali postoji (*J'az bi van t'u b'iu prin'ęsu, 'al ga n'ī bu'u* – Prezid). Futur II., imperfekt, aorist i glagolski prilog prošli izgubljeni su na cjelokupnom kajkavskom području, a zabilježene su i rijetke potvrde pluskvamperfekta i glagolskog priloga sadašnjeg.

4. Zaključni pregled

Područje Gorskoga kotara predstavlja pravu riznicu mjesnih govora i dijalekata. Na relativno malom području zastupljena su sva naša narječja i dok neki govori vrlo dobro čuvaju svoje osobine, drugi su pod utjecajem susjednih idioma.

Čakavske govore karakterizira dugi i kratki čakavski vokalizam. Dio čakavskog teritorija (zapadni) i cijeli štokavski čuvaju opreku između *č* i *ć*, dok na ostatku čakavskog područja i cjelokupnog kajkavskog razvoj je $t' = \check{c} \rightarrow \check{c}'$. Refleks jata pokazuje veliku raznolikost; ekavsko-ikavski kod čakavaca, ekavski (s mogućnošću diftongacije) kod kajkavaca te jekavski/ekavski uz poneki ikavizam kod štokavaca. Raznolikost je potvrđena i kod krajnjeg *m* u gramatičkim morfemima i nepromjenjivim vrstama riječi. On je, naime, uglavnom prešao u *n*, iako postoje govori (dio štokavskih i kajkavskih) koji finalno *m* u navedenim oblicima čuvaju.

Kod čakavaca dolazi do pomicanja akcenta s krajnjih slogova, a u zapadnim čakavskim govorima prisutan je utjecaj susjednih štokavskih govora, koji je vidljiv u mogućnosti ostvarivanja zanaglasnih dužina. Za cjelokupno kajkavsko područje karakterističan je gubitak kvalitativnih razlika, kvantitativne se još čuvaju, iako novija istraživanja pokazuju tendenciju njihova gubljenja.

Od morfoloških je osobina važno izdvojiti da u kajkavskim govorima množinski oblici čuvaju svoju raznolikost, dok u čakavskim i štokavskim govorima dolazi do sinkretizma množinskih oblika ($D = L = I$). U svim su kajkavskim govorima izjednačeni *N* i *V*, a istočni i zapadni govori međusobno pokazuju razliku deklinabilnih oblika. Neki štokavski govori čuvaju starije množinske oblike (*G* ima \emptyset), ali i u njima dolazi do inovacija (*G* dobiva *-a*).

Unatoč dobrom očuvanju mjesnih govora, u govorima Gorskoga kotara osjeća se utjecaj standarda (posebno na leksičkoj razini). Stoga je izuzetno važno zabilježiti i opisati govorne pojavnosti promatranoga područja, kako bi se dobila cjelovita slika ne samo gorskokotarskih, već i hrvatskih narječja općenito.

5. Ogled govora

Tršće (kajkavski):

– P'aršua sen k t'ibe, v'ena je l'epu vr'eime, sn'eiga je t'ulku še... Pa k'ake v'ule se?

– Nekak'uve zak je t'ak l'it. Da se b'aren kej bl'izje! L'ej t'ak zv'ećir, pa se be an mau kej nakreb'ulile pa be šle t'e pa si'ele. M'akar smo m'au v'eć b'el prl'eitne, al v'ula je v'ula.

– Al t'estu na m'are b'et v'čč ko je buo, ke smo had'ilę na s'ako z'ābavo je sę p'asut osv'ājalę p'arvę n'āgradę, ke smo se nard'ilę je h'ārem, je D'udek je R'ęgica, je č'ernce, je u'ofcęt, grofe, je s'āma n'ę vejn k'āj.

– B'omę! Mil'icija nas ję f'ort vaz'iuą d'amu z r'ānga j'utra. Zj'utra p'pel'āua nas mil'icija d'amu, p'olej p'eit pa d'eivat, pa c'eų d'ān d'eivat.

– Pa c'eile d'ān, pa fč'āseh šę do zj'utra! Al smo blę ves'tļę, pap'eivalę smo je zdr'āvę smo blę.

– Al k'ok zadav'ūnļę! Je s'ako s'ūrto id'ēja ję bu'a.

– Al k'ok smo blę štem'āņę!

– N'ājhuļę me ję bu sęglih t'este cil'inder, une v'ilke ke sę n'eisen m'ouęua v'āuto z'avleļč! Je b'arke! F'ort me ję buo pat nų'asen fr'eš! Ke sen m'ouęua van b'et f'ort m'ūš, no sen bu'a! V'alda z'atu ke sen n'ajbel s'uha pa d'ouga.

– A j'ęst sen te buą pa b'āba!

Snimila: Marija Malnar, 2002. Kazivačice: Marija Malnar (1933.) i Marijanka Klepac (1934.).

Literatura:

BARAC-GRUM, VIDA 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Zagreb: Izdavački centar Rijeka.

BARAC-GRUM, VIDA; BOŽIDAR FINKA 1963. Izvještaj o istraživanju govora Lukovdola u Gorskom kotaru. *Ljetopis JAZU*, 69, Zagreb, 346–348.

BARAC-GRUM, VIDA; BOŽIDAR FINKA 1965. Ispitivanje govora u Gorskom kotaru. *Ljetopis JAZU*, 70, Zagreb, 385–389.

BARAC-GRUM, VIDA; BOŽIDAR FINKA 1967. O govoru Delnica i Broda na Kupi. *Ljetopis JAZU*, 72, Zagreb, 431–436.

BARAC-GRUM, VIDA; BOŽIDAR FINKA 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*, Delnice, 418–431.

BARAC-GRUM, VIDA; VESNA ZEČEVIĆ 1977. Problematika dijalekatskog miješanja. *Rasprave Instituta za jezik*, 3, Zagreb, 33–36.

BARAC-GRUM, VIDA; VESNA ZEČEVIĆ 1979. Arealni i granični dijalekatski kontakt. *Rasprave Zavoda za jezik*, 4–5, Zagreb, 105–107.

BELIĆ, ALEKSANDAR 1929. *Kajkavski dijalekat*. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, Zagreb, 222–228.

BROZOVIĆ, DALIBOR 1960. Tri razdoblja u razvitku naše dijalektologije. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 1, Zadar, 51–65.

- BROZOVIĆ, DALIBOR 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, III, 68–88.
- BROZOVIĆ, DALIBOR 1965. Kajkavsko narječje. U: Stjepan Babić, *Jezik*, Zagreb, 118–125.
- BROZOVIĆ, DALIBOR 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb, 9–83.
- CIVIDINI, ANTE 1934. *Gorski kotar*. Dio I. sv. 1., Zagreb.
- CRNIĆ, ALOJZ 1981. Prinosi za goransku etnografiju. *Gorski kotar*, Delnice, 371–411.
- CRNIĆ, MIRJANA 2010. Osnovne fonološke značajke sungerskoga govora. *Riječki filološki dani*, VIII, Rijeka, 605–611.
- FINKA, BOŽIDAR 1970. O našim jezičnim atlasima i dijalektološkim istraživanjima. *Jezik*, 17/4, Zagreb, 108–112.
- FINKA, BOŽIDAR 1974. Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. *Kajkavski zbornik, Dani kajkavske riječi*, Zlatar, 29–43.
- FINKA, BOŽIDAR 1977. Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-1, 145–172.
- FINKA, BOŽIDAR 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.
- FINKA, BOŽIDAR 1982. Akcenatski odnosi na kajkavsko-čakavskom području istočno od Karlovca. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 161–167.
- Gorski kotar, Fond knjige *Gorski kotar*, Delnice 1981.
- GOTTHARDI-PAVLOVSKY, BEATA 1898. Etnografski prostor i sadržaji. *Gorski kotar*, Delnice, 331–369.
- HRASTE, MATE 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 387–479.
- HRASTE, MATE 1960. Kajkavski dijalekt. *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb, 508–511.
- IVIĆ, PAVLE 1961. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI, 191–212.
- IVIĆ, PAVLE 1961. Izvještaj o ispitivanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI, 403–405.
- IVIĆ, PAVLE 1968. Prosesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, 57–69.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1951. Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 1, 359–378.

- JUNKOVIĆ, ZVONIMIR 1963. Kajkavski dijalekat. U: Stjepan Babić, *Jezik*, Zagreb, 51–53.
- JURKOVIĆ, VIKTOR 1969. Brodmoravičko narječje. *Brod-Moravice*, Brod Moravice, 207–231.
- JURKOVIĆ, VIKTOR 1984. *Na zemlji goranskoj*, Delnice.
- KARAMAN, IGOR 1981. Pregled gospodarske povijesti od XV do XX stoljeća. *Gorski kotar*, Delnice, 123–145.
- KOLARIČ, RUDOLF 1956.–1957. Slovenska narečja. *Jezik in slovstvo*, II, 247–254.
- KRUHEK, MILAN 1981. Od doseljenja Hrvata do propasti Zrinskih i Frankopana. *Gorski kotar*, Delnice, 47–52.
- KRUHEK, MILAN 1981. Postanak i razvitak naselja i život naroda u prošlosti. *Gorski kotar*, Delnice, 281–309.
- LASZOWSKI, EMILIJ 1923. *Gorski kotar i Vinodol*. Zagreb.
- LISAC, JOSIP 1981. Imenski sustav u službenoj i neslužbenoj uporabi u Gorskom kotaru. *Četrta jugoslavenska onomastična konferenca*, SAZU, Ljubljana, 331–340.
- LISAC, JOSIP 1982. Gorski kotar u svjetlu najnovijih istraživanja, *Dometi*, 15/8–9, 126–134.
- LISAC, JOSIP 1983. Jezik goranske dijalektalne književnosti (Prilog jezičnoj problematici hrvatske literarne novokajkavštine). *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 21–22, 41–88.
- LISAC, JOSIP 1983. Napomene o jeziku i tumač manje poznatih riječi (Uz panoramu suvremene goranske dijalektalne književnosti). *Istra*, 211–2, 29–40.
- LISAC, JOSIP 1989. Prozodija goranskih kajkavaca. *Radovi akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* 84, Sarajevo, 241–249.
- LISAC, JOSIP 1997. Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadašnjosti. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, Zagreb, 155–161.
- LISAC, JOSIP 2003. *Hrvatski dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LISAC, JOSIP 2006. *Tragom zavičaja*. Split: Književni krug.
- LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LOGAR, TINE 1958. Dialektološke študije. X. Belokranjski govori. *Slavistična revija*, 11/3–4, 145–155.
- LOGAR, TINE 1975. *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- LOGAR, TINE 1983.–1984. Slovenski dialekti – temeljni vir za rekonstrukciju razvoja slovenskega jezika. *Jezik in slovstvo*, 29/8, 285–288.

- LONČARIĆ, MIJO 1979. Naglasni tipovi u kajkavskom narječju. *Rasprave Zavoda za jezik*, 4–5, Zagreb, 109–117.
- LONČARIĆ, MIJO 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 237–246.
- LONČARIĆ, MIJO 1990. *Kaj – jučer i danas*. Čakovec.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb.
- LUKEŽIĆ, IVA 2008. Mrkopaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, Zagreb, 293–324.
- MAJNARIĆ, NIKOLA 1938.–1939. Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru. *Južnoslovenski filolog*, XVII, 135–149.
- MAJNARIĆ, NIKOLA 1963. Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju. *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, Zagreb, 243–254.
- MALNAR, SLAVKO 2002. *Pamejnek*. Čabar: Matica Hrvatska.
- MEDVED, J. 1924.–1925. Bilješke iz čabarskoga kotara. *Nastavni vjesnik*, 33, 310–315.
- MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- PAVEŠIĆ, MARIJA; BLAŽENKA MAGAŠ; ŽELJKO LALOŠ 2006. *Rejč do riči – besej-dnek dejuonškoga devoana / rječnik delničkoga govora*. Rijeka: Adamić.
- RAMOVŠ, FRAN 1931. *Dialektološka karta slovenskega jezika*. Ljubljana.
- RAMOVŠ, FRAN 1951. Osnovne črte v oblikovanju slovenskega vokalizma. *Slavistična revija*, 4/1-2, 1–9.
- RIGLER, JAKOB 1963. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija*, 14, 25–78.
- RIGLER, JAKOB 1975. O zgodovini klasifikacije slovenskih dialektov. *Slavistična revija*, 23/1, 27–40.
- RIGLER, JAKOB 1977. O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerih. *XIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 29–38.
- SKOK, PETAR 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV, Zagreb.
- STROHAL, RUDOLF 1903. Osobine današnjeg delničkog narječja. *Rad JAZU*, 153, Zagreb, 115–208.
- STROHAL, RUDOLF 1903. Osobine današnjeg lokvarskog narječja. *Rad JAZU*, 152, Zagreb, 162–248.
- STROHAL, RUDOLF 1905. Osobine današnjeg ravnogorskog narječja. *Rad JAZU*, 162, Zagreb, 28–109.
- STROHAL, RUDOLF 1906. Neke dijalektičke osobine iz trgovišta Mrkoplja. *Nastavni vjesnik*, XIV, 665–673, 743–752.
- STROHAL, RUDOLF 1913. Današnje narječje u Brodu na Kupi. *Rad JAZU*, 196, Zagreb, 53–85.

- STROHAL, RUDOLF 1930.–1931. Vokalizacija glasa *l* u hrvatskom jeziku. *Nastavni vjesnik*, 39, 228–230.
- STROHAL, RUDOLF 1930.–1931. Nešto o povijesti hrvatskog jezika u čabarskom kotaru. *Nastavni vjesnik*, 39, 77–79.
- ŠOJAT, ANTUN 1981. Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 151–167.
- VRANIĆ, SILVANA; MIRJANA CRNIĆ 2008. Iz fonologije govora Mrkoplja. *Čakavska rič*, XXXVI 1–2, 119–132.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1975. Ogljed kajkavsko-štokavskog dijalekatskog kontakta. *Rad JAZU*, 368, Zagreb, 173–250.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb.
- ZEČEVIĆ, VESNA 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb.

Dialects of Gorski Kotar

Abstract

All three Croatian dialectal groups are spoken in the county of Gorski Kotar: Kajkavian, Štokavian and Čakavian, but they have not been the object of significant research. This paper presents an overview of basic phonological and morphological characteristics that have been cited in previous research in this area. This paper consists of the reported confirmation of observed features and a phonological record of one phonological idiom from Gorski Kotar.

Ključne riječi: Gorski kotar, dijalekt, kajkavština, štokavština, čakavština, fonologija, morfologija

Key words: Gorski Kotar, dialect, Kajkavian, Štokavian, Čakavian, phonology, morphology